

Læraren – «et helt og levende menneske, ikke bare et noe større hode»

Av Svein Helgesen.

«Vi er dverger som sitter på skuldrene til kjemper, slik at vi kan se mer enn dem og ting lenger borte – ikke fordi vårt syn er skarpere eller vi er bedre egnet, men fordi vi blir båret høyt, løftet av deres kjempeformat.»

Middelalderfilosofen Bernhard av Chartres sine ord kan gjerne passa som overskrift på mine refleksjonar om lærarutdanninga, - og om om alle «dvergars» danningsreise. Gjennom «livets skole» blir dvergane løfta opp på kjempers skuldrer for å kunna sjå framover, også lengre enn kjempene kan sjå, og læra av det vi ser og høyrer. I fasar i livet er vi alle «dvergar», i andre fasar «kjemper».

«Lærer, så klart!»

Mi livslange danningsreise starta tre år etterat freden hadde senka seg over landet vårt i 1945. Eg var ikkje kome langt opp i klassestigen på Fløgstad skule i Sauda før eg stolt fortalde dei vaksne og kameratane kva eg skulle bli når eg blei stor: «Lærer, så klart!».

Slik blei det også, sjølv om mange prøvde å overtala meg til å velja ein meir akademisk sti. Eg blei lærar på alle steg i grunnskulen og var ein snartur innom folkehøgskulen før eg tok eitt steg opp og blei lærarutdannar med pedagogisk seminar og allmennlærerutdanning som hovudarena.

«Skolefolkets storhetstid»

Kvifor var eg ikkje til å rikka frå dei tidlege planane mine om å bli lærar? Ein grunn var nok at eg meistra dei fleste faglege utfordringane på skulen godt. Det var likevel ikkje nok. Eg er overtydd om at dei personlege møta med dei lokale lærarinnene og lærarane på Fløgstad skule, og seinare Sauda realskule og gymnas, var mest avgjerande.

I tillegg til å læra oss å lesa og skriva og rekna framstod mange av dei som profilerte kulturberarar som spela ei aktiv rolle på lokale samfunnsarenaer. For å bruka Rune Slagstad's formulering: Dei var «oppdragere i en samfunnsetisk – demokratisk forstand.» Frå skuldrene deira var det utsyn mot den store verda langt bakom Ryfylkefjella.

Frøken Johnsen, Knut Aksnes og dei andre lærarinnene og lærarane i min barndom og ungdom var utdanna i det Rune Slagstad kallar «skolefolkets storhetstid» frå slutten av 1800-talet fram til 1940. Aldri har lærarstanden stått sterkare i det norske samfunnet. Dei var «den nye tids offentlige entreprenører», skriv Slagstad. Eitt illustrerande eksempel: Mellom 1814 og 1907 var det ein kyrkje- og undervisningsminister utan teologisk embetseksamen. I perioden mellom 1907 og 1940 blei det same

departementet styrt av fem teologar, to humanistiske professorar og ti menn med folkeskule og lærarskule.

Pedagogisk bru mellom romantikken og opplysningstida

Midt på 1800-talet stod to pedagogiske grunnmotiv og syn på utdanning og skule mot kvarandre. Romantikken hadde sitt fokus på den identitetsdannande oppgåva: *Å danna nye generasjonar med forankring i nasjonal kulturarv, historisk tradisjon og åndelege verdiar*. Opplysningstida sette derimot det instrumentelle og nyttige i fokus: *Å gi barn og unge kunnskap som er nødvendig for å møte og løysa utfordringar i eit samfunn som alltid vil vera i forandring*.

I dette spenningsfeltet kom spesielt to skulereformatorar til å få stor betydning for retninga både skule og lærarutdanning tok det neste hundreåret. Ole Vig og Hartvig Nissen greidde å byggja bru mellom dei to motstridande grunnmotiva.

Ole Vigs utgangspunkt var det han kalla «Folkedannelsens hellige Kald»: Å øva opp «*myndige Mænd*» til å delta i «*Landets offentlige anliggender*». Folkeopplysning er ei beresøyle i eit levande demokrati, og folkestyret kan berre veksa seg sterkt og livskraftig gjennom kunnskap og danning. Dette er skulen og læraren sitt store samfunnsoppdrag. Som Vinje seinare sa: «*Kunnskap skal styre rike og land*».

Hartvig Nissen sette på sin måte ord på denne skuleforståinga i sitt berømte sirkulære frå Kyrkjedepartementet i 1852: «*Tiden fordrer altsaa med Nødvendighet, at der vides Meget, og Skolen maa altsaa ogsaa lære sine Elever Meget. Det gjælder desto mere om, at det læres paa den rette Maade, saa at det ikke lægges hen som en død og ufrugtbar Skat, men derimot bliver til en levende Kundskab, der slaar varig Rod i Aanden og bærer Frugt for livet.*»

Kulturbrevet frå 1945

Det ser altså ut til at skulen gjennom «*lærerstandens storhetstid*» fann ein kurs der identitetsdanning og fagleg nyttesyn gjekk saman i ein syntese. Men gjennom det berømte Kulturbrevet frå 1945 - signert av mellom anna Johan Borgen, Henrik Groth og Sigurd Hoel - får vi illustrert at dette er ein krevjande balansegang. I brevet oppfordrar avsendarane regjeringa til å retta opp det dei meiner var blitt ein ubalanse med stor overvekt for det praktisk nytteorienterte:

«Vi fikk skolereformer som tappert prøvde å skape enhet i oppdragelsesverket og bringe undervisningen i samklang med det omgivende samfunn og den rådende tidsånd. Det er bare rettfærdig å yte vår skole den honnør at det ble lagt ned et verdifullt arbeid i dette, og at den oppvoksende slekt lærte bedre å forstå det som hendte i historie og samfunn.

Men nettopp gjennom sin trofaste tilpasning til tiden kom skolen også til å gi uttrykk for dens mangel på sjelelig innhold. Man talte høytidelig om en «skole for livet». Men hva mente man med «livet»? Man tenkte på det «praktiske liv», på kampen for til-værelsen og på skolen som middel til å dyktiggjøre de unge i et yrke. Fra grunnskolen og opp til den høyeste universitets-utdannelse kunne man tydelig merke dette nøkterne, men ensidige nyttesyn på oppdragelsens mål. Få eller ingen tenkte på at skolen også har den oppgave å innvie de unge i en åndelig verdiverden, som kan gi dem indre uavhengighet av skjebnens vilkårlighet, motstandskraft i sorg og rikdom i lykke. Det ble en skole uten ånd, uten kjerne og mål, og uten levende dannelsesideal.»

Allmennlærer- og faglærertradisjonen

Eit anna og beslekta spenningsforhold var forholdet mellom folkeskulen sin seminaristiske folkedannings- og allmennlærertradisjon og den høgre skoles og universiteta sin akademiske faglærertradisjon. Ei ekspertgruppe som blei nedsett av regjeringa for å sjå på lærarrolla, uttala i 2016 at dette motsetningsforholdet «tilsynelatende er i ferd med å bli definitivt overskredet:

«Reformer av grunnskolelærerutdanningen, med økende vekt på fordypning av undervisningsfagene, forskningsbasert undervisning og akademisk merittering av lærerutdannerne, har brakt den stadig nærmere lektorenes universitetsbaserte utdanning.» Ekspertgruppa legg elles vekt på eit viktig poeng: Lærerutdanninga skjer både på studiecampus og i praksisfeltet. Det representerer viktige utfordringar:

«Man må bli seg bevisst at lærerutdanning foregår på flere arenaer, og at lærerutdannerne følgelig ikke bare befinner seg på campusene, men også i skolene der rektor har et ledelsesansvar. En sentral forutsetning er styrket gjensidig aksept av hverandres kompetanser og villighet til å bygge broer mellom de ulike læringsarenaene – gjøre teorien mer praksisnær og praksis mer teorinær.»

Kunnskap som «lagervare for fremtidig liv»

Fordi skulen sitt oppdrag alltid er å løfta nye generasjonar opp slik at dei ser lengre fram enn rundt neste sving, må den alltid vera i reformmodus. Det må også gjelda lærerutdanninga. Den allmennlærerutdanninga eg fekk som student i Volda frå 1969 til 1972, var fagleg solid nok på den tida. Men den ville på ingen måte halda mål som kvalifikasjonsgrunnlag for å møte dei faglege og pedagogiske utfordringane i dag.

For over 50 år sidan lytta ei heil verd med undring til ei lita og svært spesiell jente frå nabolandet vårt i aust. Barbro Karlen er i dag midt i 60-åra. Ho var berre så vidt starta på læringslivet sitt då læraren fann følgjande spørsmål formulert med sirlig småjentehandskrift i skriveboka: ”*Vi går i skolan för att lära oss att läsa, skriva och räkna, men vem lär oss att leva?*”

I den nye generelle delen for grunnopplæringa er «*Livsmeistring*» kome inn som tverrfagleg tema. Det minner meg om den tyske pedagogen Klaus Mollenauers viktige

postulat: «Det følger ansvar med det å skulle velge ut kunnskap som skal være lagervare for fremtidig liv.»

Mykje kunnskap er datostempla. Men skule og lærarutdanning må også ha kunnskap som er meir eller mindre tidlaus, som skal fungera som «lagervare» for framtidig liv uavhengig av om vi skriv 1960, 2019 eller 2040.

«Du som er lærer skal vite at du gjør Norges kanskje viktigste jobb», sa Erna Solberg i nyttårstalen sin i 2014. Utsagnet set også lærarutdanninga sitt mandat i perspektiv. Å utdanna og danna for samfunnets kanskje viktigaste jobb!

«Menneskeyrke» med allsidig pedagogisk kompetanse

Undervegs i arbeidet med å utforma ei ny lærarutdanning på masternivå i 2016 kom det eit opprop til Regjeringa signert 1600 norske fagfolk. Ein av initiativtakarane, pedagogikkprofessor Arne Jordet, skreiv mellom anna:

«Regjeringen overser funnene i skoleforskningen som slår fast at læreryrket stiller større krav til lærernes kompetanse enn det å beherske skolefag. Forskningen viser at læreryrket primært er et «menneskeyrke» som hviler på tre søyler: Foruten faglig-didaktisk kompetanse må lærerne også ha emosjonell og relasjonell kompetanse. For det tredje løfter også forskningen fram lederrollen – gode lærere er også gode ledere.»

Dei førsteklasingane som starta på skolen i august i 2019, skal for alvor stiga inn og ta medansvar i det vaksne samfunnet tidlegast på 2030-talet. Dei blir utdanna og forma av lærarar som treng ein annan fagleg bagasje og har ein annan status og ei anna profesjonsforståing enn det frøken Johnsen og Knut Aksnes hadde på 50- og 60-talet, og eg sjølv hadde som lærar på 70-talet.

Kanskje er min barndoms lærarinner og lærarar ein utdøyande rase? Det er i seg sjølv eit interessant og spennande spørsmål. Men også dagens og morgondagens skule, og derfor også lærarutdanninga, må tilby profesjonelle skuldrer som er breie og stø nok til at alle slags «dvergar» kan klatra opp, sjå langt fram, læra og ha mot og tru nok på seg sjølv til å meistra livet og vera konstruktive aktørar på ulike samfunnsarenaer.

«Levende barn – ikke bare små hoder»

Lærarutdanningspioneren Erling Kristvik frå Volda uttrykte for om lag 80 år sidan:

«Verda står ikkje still lenger. Farten er tvertom fåretruande. Vi misser reint pusten stundom. Tinga held på å springa frå oss. Vi treng ein ungdom som ikkje står handfallen og ser på, let alt skura eller på førehand jamrar seg over all undergangen. Vi treng ein ungdom som går aktivt inn i hendingane, vinn herredømet over vilkåra og realiserer sine beste draumar. I draumen bur framtida.»

Med eit meir moderne språk tenkjer eg at Kristviks ord kunne ha vore skrive inn i den nye og ferske generelle delen av læreplanen. Formuleringane seier noko treffande om

skulen og lærarutdanninga sitt tidlause samfunnsmandat, uavhengig av gradsstruktur og læreplanar. Jens Bjørneboe si formulering om læraren sitt kall kan vera eit nyttig supplement:

«Hans gjerning er å omgås hele, levende barn – og ikke bare små hoder. Derfor krever lærerkallet av ham at han også selv skal møte fram som et helt og levende menneske, ikke bare som et noe større hode.

Så enkelt, og så vanskelig, er det å være lærer.»